

Vetenskapligt och politiskt ansvar

En debatt om historieskrivningen i Israel

Natan Elgabsi diskuterar historikers roll i en nations försoningsarbete. Han ger en inblick i en debatt mellan två israeliska historiker som blossade upp i slutet av 90-talet.

Expertkunskap vad gäller det förflutna är idag omdebatterat. En orsak är att sådan expertis tidigare har använts för olika diskriminerande ändamål. Därför har den samhällskritiska trend som exempelvis **Robert Youngs** bok, *White Mythologies: Writing History and the West* (1990) representerar, ifrågasatt vad historievetenskaplig expertis överhuvudtaget innebär och vad den egentligen har för syfte. Inte sällan ställs frågorna: Innebär expertis om det förflutna att undersöka hur det verkligen var? Skall man bevisa att någonting har hänt? Skall man göra förflutna människor rättvisa? Är det ett sätt att övervaka och tysta ner vardagliga föreställningar om det förflutna? Borde det förstås som ett dominerande ideologiskt sätt att upprätthålla kontroll över samhället just nu?

Redan titeln på Youngs bok berättar vad han anser att historievetenskap i form av historieskrivning innebär. Dold i vetenskapens auktoritet är historieskrivning egentligen den vita västerländska (mannens) mytologi. Med detta i åtanke blir följdfrågan intressant nog: Vad är då den cyniska expertens roll vad gäller kunskap om det förflutna? Inte oväntat

revidera historien, och på basis av vad skall man göra det? Vad är forskarens ansvar i denna process? Morris anser genomgående att han vill revidera historien i enlighet med det brittiska, amerikanska och israeliska arkivmaterial från åren 1947–49 som tillgängliggjordes på 1980-talet, medan Pappé, å sin sida, anser att historierevision om denna händelse handlar om ett så kallat postsionistiskt ideologiskt initiativ där man i nutiden gör rättvisa åt tidigare utsatta grupper och deras efterkommande, främst då palestinier. Utan tvekan hör Morris initiativ till en traditionell idé om vad historievetenskaplig kunskap är och på vilket sätt den kan omarbetas, nämligen i enlighet med nytt material. Pappé ger snarare uttryck åt någonting som numera brukar kallas ångerpolitik, det vill säga en vilja att ställa till rätta det förflutna i nutiden i enlighet med starka moraliska eller politiska initiativ – ofta i enlighet med en människorättsdiskurs.

Debatten mellan Morris och Pappé tog på allvar fart efter den magisteruppsats som **Theodor Katz** skrev år 1998–1999, och som Pappé var mentor för. Katz undersökte byarna Umm Zaynat och Tantura, två nära Haifa belägna arabiska

Dold i vetenskapens auktoritet är historieskrivning egentligen den vita västerländska (mannens) mytologi.

verkar ett svar på en sådan fråga å sin sida ha att göra med den cyniska expertens egen uppfattning om vad historievetenskapens ursprungliga ändamål var. På en fråga om vad den cyniska experten bör göra skulle Young säkert svara: "Dekonstruera dessa mytologier naturligtvis!" Men vad sedan? Skall den cyniska experten nu skapa nya konkurrerande mytologier? Då verkar frågan om vad expertkunskap alls innebär förskjutats mot en fråga om vems kunskap det alls handlar om – precis som **Sandra Harding** antyder i sin kritiska bok *Whose Science? Whose Knowledge?: Thinking From Women's Lives* (1991).

På ett ovanligt tydligt sätt karakteriseras historieskrivningen i Israel av dessa två föreställningar om vetenskaplig expertis, i detta fall historievetenskaplig expertis. Den debatt jag har i åtanke är den mellan de så kallade "nya historikerna" **Benny Morris** och **Ilan Pappé**. Gemensamt för dessa historiker är att deras historievetenskapliga engagemang ursprungligen på 1980-talet handlade om att revidera historieskrivningen om kriget 1948 i Israel – det som i israeliska nationalistiska kretsar kallas *Milhamat Ha'atzmaot* (självständighetskriget) och i palestinska kretsar kallas *Al-Nakbah* (katastrofen).

Med risk att förenkla alltför mycket kan skillnaden forskarna emellan beskrivas på följande sätt: Hur skall man

byar som ockuperats av israeliska styrkor i samband med kriget 1948. Uppsatsen var främst baserad på muntliga vittnesmål av 135 intervjuade personer, både civila och soldater som varit med om händelserna. Hans slutsats var att ca 200–250 obehäpnade människor hade mördats i byn Tantura. Katz uppsats uppmärksammades i media år 2000, varefter krigsveteraner stämde universitetet i Haifa eftersom de ansåg att Katz hade smutskastat dem genom att ha hittat på ett massmord i byn. År 2000 inleddes domstolsförhandlingarna där Katz intervjumaterial granskades. Han anklagades för att ha grova sakfel och påhittade citat i sitt arbete. Han tog tillbaka påståendet att obehäpnade människor hade mördats i byn Tantura varefter uppsatsen underkändes.

Morris och Pappé har haft två olika attityder till Katz uppsats, vilket å sin sida ofta har haft att göra med vilken uppfattning om historieexpertens roll och ansvar forskarna har. Morris som gjorde en egen studie på basis av de inbandade intervjuerna som Katz hade tillgått säger att Katz fyller i intervjumaterialet på ett felaktigt sätt. Ett exempel på felaktig användning är Katz citat med vittnet **Abu Fihmi**, som i Katz uppsats säger att ca 95 personer i byn radades upp med ansiktet mot väggen och avrättades. Detta finns inte alls med på de inbandade intervjuerna med Abu Fihmi hävdar Morris. Katz resultat är således historiskt felaktigt. Morris anser i

övrigt att muntliga vittnesmål vad gäller kriget 1948 inte alls är pålitliga då man vill säkerställa händelser. Pappé å andra sidan försvarar Katz och anser att de sakfel som Katz anklagades för – 6 referenser av 230 – inte fäller den väldigt konsistenta helhetsbild som Katz tecknade över händelserna. Istället anser Pappé att domstolsväsendet och universiteten i Israel är ideologiskt drivna, att man i Israel undergräver legitimiteten av palestinskt vittnesmål och att man vill tysta ner Katz briljanta forskning.

Utan tvekan är detta ett väldigt infekterat fall. Intressant nog är frågan om expertens roll ytterst central här. Forskarna verkar dels vara oense om vad som måste göras i samhället, dels hur historieexpertens medverkan i samhället skall se ut.

regler för hur historia skall skrivas, eller regler för vad forskarens ansvar är. Är forskarens ansvar *vetenskapligt* eller *politiskt*? Kan man och bör man skilja på dem? Vilken vetenskaplig metodologi eller politisk ideologi kan med gott samvete på förhand säga att den automatiskt etablerar en ansvarsfull relation till förflutna och nutida människor? I **Max Webers** anda kunde man mycket väl säga att både Morris och Pappé drivs av en slags *övertygelse*etisk föreställning, där ändamålet helgar medlen för Pappé, och där medlen helgar ändamålet för Morris, utan att de egentligen är villiga att ställa frågan om vad deras handlingar innebär i olika situationer. En närmare undersökning ur någonting Weber kallar ett *ansvarsetiskt* perspektiv skulle ge vid handen att vissa av Pap-

Utan tvekan är detta ett väldigt infekterat fall. Intressant nog är frågan om expertens roll ytterst central här. Forskarna verkar dels vara oense om vad som måste göras i samhället, dels hur historieexpertens medverkan i samhället skall se ut.

Finns det ett försoningsarbete som måste göras? Skall historieexperten medverka i detta försoningsarbete? Skall historieexperten så sakligt som möjligt beskriva förflutna händelser och livssammanhang utan att ta politisk ställning till det som beskrivs? Frågorna mynnar utan tvekan ut i en fråga om forskarens ansvar.

I den efterföljande debatten under 2000-talet har Morris ständigt hävdad att forskarens skyldighet är att sakligt och objektivt förhålla sig till det material som finns. Fakta är objektiva och samtidigt sanna. Detta betyder att man som historiker inte kan moralisera över förflutna händelser. Men i en kontroversiell intervju med **Ari Shavit**, "Survival of the Fittest" från 2004, menar Morris att han där kan ge uttryck för sin egen politiska åsikt vad gäller händelserna 1948. Som privatperson hävdar han att utdrivningen av palestinier var berättigad med tanke på de dåtida omständigheterna, vilket då var att arabländerna hade startat ett krig mot Israel, och att palestinier medverkade i våldsdåd mot israeler inom det nygrundade landet. Pappé å sin sida hävdar att Morris "faktahistoria" under hela 2000-talet alltid har haft dessa sionistiska ideologiska implikationer, och att han följaktligen aldrig har varit kollega med Morris eftersom Morris har moraliskt oacceptabla åsikter. Pappé har här tagit ställning för vad han hävdar är historikernas ansvar, nämligen att ideologiskt bejaka en postsionistisk ideologi vars slutliga ändamål är att göra palestinerna rättvisa. Ändamålet rättfärdigar att man tänjer på "fakta" eftersom "fakta" och "sanning" helt beror på vem man frågar. Pappé säger att hans historieskrivning självklart är ideologisk, men att alla som är djupt involverade i det de forskar om har en sådan *moralisk agenda*. För Pappé är postsionism en själv rättfärdigande moralisk agenda, medan han i andra sammanhang har sagt saker som: "[Zionism is] a racist and quite evil philosophy of morality and life." (Pappé 2010: x) Kunskap om det förflutna för Pappé är att föra ett ideologiskt krig mot någonting han anser vara en förtryckande diskurs – en diskurs han generaliserar i begreppet sionism.

Moralfilosofiskt finns det naturligtvis grova problem i att kompromisslöst inta någondera av dessa positioner som

pés historievetenskapliga argument används av palestinska nationalister, även av antisemiter för hatpropagandistiska ändamål, medan vissa av Morris argument används av israeliska nationalister för att förstärka deras övertygelser. Forskarens auktoritet och expertis är här uppenbar men hänvisas till på ett destruktivt sätt. Detta kan väl inte vara den roll historieexperten skall ha, nämligen att ge auktoritet och immunitet åt vissa övertygelser? Talar man om expertens roll och forskarens ansvar, borde man väl snarare ta itu med dessa svårigheter istället för att låsa sig fast vid vissa specifika övertygelser om att en viss metod eller ideologi medför en ansvarsfull relation till verkligheten – övertygelser som sedan aldrig ifrågasätts?

Natan Elgabsi

Skribenten är magister i historia doktorand i filosofi vid Åbo Akademi.

LITTERATUR

- Gelber, Yoav, "Appendix III: Folklore versus History: The Tantara Blood Libel," i *Palestine 1948: War, Escape and the Emergence of the Palestinian Refugee Problem* (Sussex 2006) s. 319–327.
- Morris, Benny, "Politics by Other Means," *The New Republic* 22/3 2004.
- Morris, Benny, "The Tantara 'Massacre' Affair," *The Jerusalem Report* 4/2 2004.
- Pappé, Ilan, *Out of the Frame: The Struggle for academic Freedom in Israel* (Pluto Press, 2010).
- Pappé, Ilan, "Response to Benny Morris' 'Politics by Other Means' in The New Republic," *The Electronic Intifada* 30/3 2004.
- Shavit, Ari, "Survival of the Fittest: An Interview with Benny Morris," *Haaretz* 8/1 2004.